

Proč jsou kořeny úpadku liberalismu výzkumem stále ignorovány

Ivan Gabal, Romana Workman, Marek Boguszak¹

Abstrakt

Tento článek se zabývá příčinami vzestupu podpory a síly antisystémových stran. Klade si otázku, zda se jedná o přechodnou krizi liberální demokracie, nebo o hlubší systémovou změnu. Za předpokladu, že se jedná o systémovou změnu, je otázkou, do jaké míry je tato změna důsledkem změn na úrovni politických poměrů, stran a volebního chování, a do jaké míry je vyvolána hlubokými změnami ve společnosti vyplývajícími z nového utváření a profilování sociální struktury společnosti. Postrádáme však data a analýzy, které by poskytly spolehlivější odpověď a model vývoje, včetně odborných statí. Na úrovni hypotézy předpokládáme, že zdrojem jsou hluboké změny sociální struktury, v níž oslabuje vertikální stratifikace a zároveň posilují horizontální a nestálé přechodné útvary sociálních skupin/granulí. Ty utváří subjektivní faktory a působení sociálních sítí jako nové dimenze distribuce společenského vlivu a zájmové organizace společnosti. Fragmentace sociální struktury i procesu stratifikace umožňuje názorové přeskupení a politickou reorganizaci ve prospěch antisystémových stran, které z těchto změn těží a urychlují je. Článek doporučuje základní výzkum možných změn sociální struktury a vlivu sociálních sítí pro kvalifikovanou odpověď na otázku ochrany liberální demokracie. Neznalost vývoje společenských změn a politických posunů je zde považována za primární zdroj bezradnosti vůči dnešní polykrizi a potenciální změně na úrovni politického systému.

Klíčová slova: krize liberální demokracie, volební chování, distribuce moci, systémová změna, sociální struktura, sociální sítě

Úvod

Základní otázkou, kterou tento článek nastoluje, je, zda zažíváme krizi liberální demokracie, nebo zda již v systému dochází k hlubším změnám, které mění rozložení moci a politický systém v jeho liberálních rysech. Tuto změnu dokumentuje průběh recentních voleb v různých zemích, kde roste počet antiliberálních voličů a hlasů pro antisystémové strany. Další otázka tedy zní: jde o politickou změnu, nebo o hlubší společenskou změnu? Tyto otázky v sobě dále zahrnují několik dalších dimenzí problému, jako je sociální struktura a vliv

¹ PhDr. Ivan Gabal is a Czech sociologist and politician. He was a founding member of the Civic Forum during the Velvet Revolution in 1989 and later served as a member of the Czech Parliament from 2013 to 2017. He has contributed to various sociological studies and analyses, particularly focusing on education and social mobility, and has authored several books on ethnic minorities in Central Europe. He owns GAC Analysis & Consulting company. Contact e-mail: gabal@gac.cz.

PhDr. Romana Workman is a sociolinguist and political scientist. She is a PhD candidate at the Department of Political Science and European Studies at Palacky University in Olomouc, Czech Republic. Her research interests include, i.a., language policies and politics of national identity. Contact email: romana.workman01@upol.cz.

RNDr. Marek Boguszak is a founder and managing partner of the Czech polling concern AISA (1990) and former researcher at the Institute for Philosophy and Sociology of the Czechoslovak Academy of Sciences. He was the consultant and reviewer of the presented concept.

sociálních sítí na distribuci moci, z nichž každá představuje samostatné vývojové vlákno pro další výzkum.

Krizové jevy nepostihují jen mladší evropské demokracie, ale i stabilnější „tradiční“ demokracie, včetně USA. Zdá se, že krize je systémová a antisystémové strany z tohoto vývoje těží. Jsou aktéry, kteří pomáhají krizi proměnit v celoevropský a možná i celosvětový trend. Kořeny vývoje však leží uvnitř společností. Pokud by ve společnostech dotčených zemí pro tento vývoj neexistovaly hlubší předpoklady, nenašly by antisystémové strany úrodnou půdu.

Vnitřní změnu, resp. krizi, také urychlují vnější zásahy nedemokratických „východních“ mocností. Například Rusko dlouhodobě vede hybridní válku proti západnímu demokratickému světu, jejímž cílem je rozvrátit a zdiskreditovat liberální systém. Rusko se snaží

- (i) navázat přímou spolupráci s antiliberálními stranami v rámci západního společenství, včetně jejich financování,
- (ii) ovlivňovat voliče a jejich chování ve svůj prospěch,
- (iii) destruktivně působit na institucionální demokratické prostředí, zejména prostřednictvím dezinformací a útoků na jeho důvěryhodnost,
- (iv) usiluje o vytvoření globální aliance protidemokratických států/režimů.

Hybridní a nepřátelské operace Ruska proti liberálním demokraciím dlouho neměly obrannou reakci. To přispívá k otázce krize demokracie: *Do jaké míry je tato změna způsobena vnější destabilizací? A v jakém poměru jsme vnitřně natolik oslabeni, že nás nepřátelé demokracie považují za kořist pro svou geopolitickou expanzi?*²

Krise demokracie jako nestrukturovaná agenda

Povaha krize, volební mechanismus a vnitřní i vnější nepřátelští aktéři vývoje představují nepřehledný komplex faktorů, jejichž nezávislou váhu zatím neznáme, natož abychom z nich mohli sestavit statistický model. Ve své vzájemné závislosti jsou zdrojem nejistoty, jak k této systémové změně přistupovat a jak se bránit destruktivnímu tlaku – například na politické úrovni podporou demokratických stran? Nebo na úrovni komunikace určené voličům antisystémových stran? Případně na ústavní úrovni právní žalobou na ochranu demokratických poměrů? Nebo na makroevropské úrovni či na úrovni EU izolací extremistů?

Pro informovanou obranu postrádáme znalost příčin

K uchopení nestrukturovaných otázek potřebujeme alespoň pracovní hypotézu, po které bude následovat hloubkový výzkum a analýza dat. Analýza dat by umožnila přesnější formulaci a testování hypotéz, v ideálním případě vypracování kauzálního nebo pravděpodobnostního modelu vývoje.

² Hovoříme zde o vnějším nepřátelském vměšování do voleb jako o strategické vrstvě hybridních operací, což jsou nepřátelské válečné operace vedené nevojenskými prostředky směřující od podpory migrace, manipulace s cenami energií, vyhrožování teroristickými útoky až po manipulaci s veřejným míněním pomocí dezinformací s primárním cílem ovlivnit volby. Neexistuje snadnější způsob manipulace s demokratickými systémy než prostřednictvím voleb, kdy lze za cenu jednoho útočného vrtulníku ovlivnit geopolitiku země. Praktický příklad jsme viděli v loňském roce například v Gruzii. Ničení demokracií z tohoto pohledu není samoučelným procesem nebo hrou, ale má zcela praktické cíle. Předpokladem úspěchu je zde vnitřní rozvrat s cílem vyvolat vnitřní krizi systému.

Pokud je vývoj postřehnutelný v nárůstu voličů stran s antisystémovou tendencí, pak jsme svědky behaviorálních důsledků. O sociálních změnách, které stojí za posuny v politických preferencích a hlasování sociálních skupin a tříd, toho však zatím víme velmi málo. Posun v hlasování sociálních a demografických skupin oproti jejich dřívějším vzorcům vede k otázce, jaké faktory za touto změnou stojí. Jaké jsou příčiny těchto změn?

Jde o sociální strukturu, sociální zájmy a v tomto smyslu o změnu organizace společnosti, nebo jde pouze o změnu politické projekce těchto zájmů do antisystémové pozice? Změnily se sociální podmínky v našich společnostech? Zhoršily se sociální nebo třídní nerovnosti? Zhoršila se propustnost/plynulost sociální struktury z hlediska mobility? Došlo k odtržení elit od zbytku společnosti? Změnily se zdroje sociálního rozvrstvení společnosti? Nebo se změnila pouze politická interpretace, sémantika a projekce sociálních nerovností do volebního chování?

Existuje pro dnešní dynamiku nějaký precedens?

Mnozí badatelé by hledali paralely v historických podmínkách meziválečného období vzestupu totalitních, komunistických a nacionálně-socialistických politických doktrín a politických stran. Ty podobně usilovaly o zničení demokracie a liberalismu a katastrofálně uspěly.

V dnešních podmínkách však nelze historické paralely považovat za zcela věrohodné. Pro zkoumání dnešních reálií máme mnohem robustnější možnosti. Historické rozdíly v životních podmínkách společností, vzdělanostní, informační a komunikační rozdíly dnešní reality jsou rovněž zásadní. V meziválečném období prošly systémovým kolapsem do totality jen některé země. Dnes pozorujeme krizi liberální demokracie v mnohem širším měřítku.

Máme však také poměrně čerstvé a prozkoumané volební zkušenosti. Jedná se o hlasování o „brexitu“, kde nečekaně převážilo odmítnutí proevropské kooperativní pozice Spojeného království vůči EU. Další příklad lze nalézt u prezidentského klání v USA s prvním zvolením Donalda Trumpa. Jeho volební kampaň tehdy porušila snad všechna pravidla politické korektnosti a projekce politických zájmů volebních skupin směrem k tématům, která jsou v USA tradičně tabu.

V obou těchto případech se můžeme opřít o rozsáhlé analýzy dat, které jsou k dispozici od poloviny minulého desetiletí³. Populistické negativní kampaně oslovily především starší voliče a voliče z venkova. Ti změnili své primární ekonomické a sociální zájmy směrem k větší izolovanosti a odmítání vazeb s EU nebo odmítání globalizace při hlasování v USA. Hlavním faktorem této změny bylo snížení prediktorů sociální třídy vlivem osobních psychologických charakteristik v důsledku těchto zastrašovacích kampaní.

³ Garrentsen, H., Stoker, J. I., Soudis, D., Martin, R. L., Rentfrow, P.J.: *Brexit and the relevance of regional personality traits: more psychological Openness could have swung the regional vote*. Cambridge Journal of Regions, Economy and Society 2018, 11, 165–175.

Rentfrow, P. J., Jokela, M., Lamb, M.E.: *Regional Personality Differences in Great Britain*. PLOS ONE, March 24, 2015. 1-20.

Juhasz, K.: *European Union defensive democracy's responses to disinformation*. Journal of Contemporary European Studies, Feb 2024.

Metodologicky zajímavé na této analýze je, že ke standardním volebním datům byly k dispozici specializované psychologické dotazníky pro velké výzkumné soubory. Ty byly použity k vysvětlení variací volebního chování na pozadí očekávaných sociologických proměnných. Psychologický rozměr prohloubil poznatky o sociálních změnách vyvolaných negativními politickými kampaněmi.

Hypotéza změny sociální struktury

V porovnání s polovinou minulého desetiletí nyní zažíváme zmatky z období kovidových restrikcí, energetickou nestabilitu, inflaci a rozsáhlý válečný konflikt na evropském dvorku. Samotná válka již více než tři roky vyzařuje spoustu nejistoty, dezinformací a negativní komunikace. Pokud za těchto okolností významná část společnosti volí antisystémové strany, jde pravděpodobně o hlubší změnu ve společnosti než jen o posun politických zájmů.

Vyslovujeme hypotézu, že sociální struktura demokratických společností prochází změnami v těchto dimenzích:

- 1) Oslabení vertikality sociální struktury, která se rozpadá na více horizontálních bublin/granulí. V horizontálních příbuzenských vztazích převládá sociální vazba na rozdíl od tradiční motivace mobility ve vertikální stratifikaci.
- 2) Oslabení vertikální stratifikace oslabuje meritokratické principy v aktu společenských vztahů a hierarchii společenské stratifikace.
- 3) Mobilita je omezena mezi granulemi navzájem a pohybem granulí vůči sobě. Je spíše náhodná, jedinec může rychle změnit svou sociální identitu pohybem mezi granulemi/mezi granulemi.
- 4) Mobilita společnosti nemá žádný ucelený řád/vzor, koexistence meritokratických a „zrnitých“ struktur má charakter tekutých písků, které ovlivňují vnitro- a mezigenerační vztahy uvnitř společnosti.
- 5) Úbytek vlivu stratifikačních meritokratických principů uvolňuje systémy trvalejších hodnotových orientací a oslabuje váhu tradičních sociálních determinant sociálního statusu, jako je dosažené vzdělání, socioekonomický status, příjem nebo demografie (věk, fáze životního cyklu a samozřejmě pohlaví).
- 6) Zvýšila se volatilita determinant životních drah, vnitrogenerační mobilita je více náhodná - nedrží se profesní základny, ani vyšší - nižší pozice.
- 7) Sociální pozice se realizuje spíše jako subjektivně definované „právo“ na sebeurčení/sebeidentifikaci na sociálních sítích než jako sociálně determinovaná pozice.
- 8) Pro tu část společnosti, kde vertikální hierarchie zůstává relevantní, se objevuje nová hnací síla růstu - kreativní kapitál (schopnost vytvářet zcela nové produkty, služby, koncepty, ... většinou virtuální).
- 9) Čas se zkrátil, rychlost změn se zvýšila jak mezigeneračně, tak vnitrogeneračně. Změnila se základní časová jednotka vhodná k popisu společenského postavení - dříve to byla „generace“ nebo delší doba, nyní to může být „několik let“.
- 10) Jedinci jsou více modální - mají neukotvené a proměnlivé/plynulé orientace a preference (v pondělí tak, v pátek tak, sociální zapojení s touto osobou je takové a s jinou osobou jiné...)

Zkoumáme mikroúroveň, ale ignorujeme makroúroveň sociálních změn

Přetváření sociální struktury a její morfologické změny jsou deskriptivní a spíše spekulativní hypotézou. Na rozdíl od liberalizace struktury rodiny nebyla liberalizace struktury společnosti srovnatelně studována z hlediska posunů nebo mechanismů. Nevíme téměř nic o rostoucí váze „sebeurčení“ individuálního určení pozice v dnešní společnosti, které oslabuje sílu stratifikačních determinant.

Podrobně se zabýváme liberalizací rodiny, která je způsobena genderovými změnami, změnami v reprodukčním chování nebo dosaženou ekonomickou/profesionální úrovní, jež umožňuje relativně bezpečnou existenci matek samoživitelek a neúplných rodin. Můžeme očekávat podobné změny v mechanismu dosažení statusu?

Sociální sítě – nová dimenze distribuce moci v demokratických společnostech

Pro politickou a volební projekci změn v sociální struktuře je k dispozici nový prostředek artikulace politických zájmů: sociální média/sítě. Fungují autonomně, a jsou tedy otevřené všem zájemcům, aniž by se snažily o politické profilování či zaměření na konkrétní cílovou skupinu jako tradiční média. Jednotlivci a skupiny je mohou utvářet podle svých konkrétních potřeb. Fungují potenciálně v rozporu se stávajícími mechanismy distribuce moci a jejich vazbou na sociální strukturu a její politickou reprezentaci.

Sociální média/sítě představují nový rozměr vyjadřování sociálních a politických postojů. Zároveň jsou novou platformou pro kumulaci společenského vlivu na jiném základě než tradiční média nebo autorita vytvořená ve strukturách demokratické moci, parlamentní, výkonné nebo soudní. Jejich vliv rychle akceleroje mezi dominantní formy komunikace ve společnosti⁴.

Na sociálních sítích získávají na síle a společenské legitimitě dezinformace, zpochybňování/podrážování autorit, vědeckých poznatků nebo byrokratických, legislativních či politických postupů a zavedených autorit. Sociální média/sítě jsou proto cíleně využívány k podkopávání důvěryhodnosti demokratických institucí a politického establishmentu.⁵

Hypotetické sociálně-politické efekty sociálních sítí:

- Povaha vlivu/působení sociálních médií/sítí je komunikace namířená proti úřadům, legitimním nebo legálním subjektům.
- Cíl je v rámci vlastního názorového pole a názorové skupiny (cíle konstrukce sociální bubliny, její oddělení od ostatních názorových skupin - granulace sociálního prostoru, odpovídá algoritmu algoritmizace/programování sociálních médií).

⁴ Podle průzkumu, který v České republice provedla v říjnu 2024 agentura IPSOS pro Seznam.cz na vzorku 1001 respondentů ve věku 18+, sleduje sociální média jako zdroj informací denně 34,8 %, týdně 33,6 % a pouze 15,4 % je mimo sociální sítě. Například veřejnoprávní televizi nebo rozhlas sleduje alespoň jednou týdně 69 % populace.

⁵ Podle stejného průzkumu čte pravidelně denně 28,5 % a týdně 32 % respondentů řetězové e-maily, které se většinou používají k šíření dezinformací. Z nich 58 % přiznává, že později vyvráceným informacím věří, polovina z nich opakovaně.

Roots of Liberalism's Decline Still Ignored by Research?

- Tím, že se sociální síť staví proti legitimnímu názoru, zpochybňuje stávající sociální uspořádání společnosti, postavení autority a hierarchii prestiže. Narušují stávající vztahy, vystupňují se proti zavedeným společenským normám a očekáváním/vztahům.
- Nové rozdělení vlivu a formování postojů je ve svém vlivu podstatně antiliberální, neboť:
 - (i) Polarizuje společnost a převádí její jemnější rozvrstvení na třídní strukturu a její ideologickou antagonizaci,
 - (ii) mění z hlediska stávajících podmínek a společenské organizace vztahy k polaritě obhajoby versus odmítnutí systému rozdělení moci,
 - (iii) zhoršuje prostor pro možnosti soužití a dialogu různých sociálních tříd a jejich názorů.
- V interakci se změnami sociální struktury mohou sociální média vyvolat nové modelování organizace názorů ve společnosti, nové rozložení vlivu a politických zájmů.
- Informace zde nejsou definovány svou (ne)pravdivostí, ale svým spojením s osobní sociální realitou a interpretací moci a sociálních podmínek.
- Obranou proti dezinformacím pak není vyvracet jejich dezinformace nebo zlepšit komunikaci, ale pochopit jejich zařazení do nových společenských zájmů a politické struktury společnosti.
- Interakce sociálních sítí s tradičními sociálními determinanty (vzdělání, věk, životní etapa, město-venkov) vytvářejí novou realitu společnosti. Ve virtuálním prostoru sociálních a názorových bublin vznikají nové.

Diskuze: Jak postupovat při obraně liberální demokracie?

Zdá se, že obrana demokracií spočívá spíše v uznání základních změn ve společnosti, nejen v politickém rozměru a v bezprostředním politickém diskurzu.

Pokud jsou změny v sociální struktuře společnosti a jejich promítání do politických zájmů základem rozpadu demokratického systému, je výzkumné úsilí v agendě sociální struktury předpokladem pro úspěšnou diagnózu.

O složitosti možných změn víme jen málo. Problém nebyl dosud rozpoznán a data chybí. Tradiční obory (sociologie, psychologie) ještě nezahájily základní akademický výzkum. Odborné časopisy o tématu nového rozdělení moci prostřednictvím sociálních sítí a jeho dopadu na sociální organizaci našich společností publikují jen velmi málo.

Vzhledem k tomu, že výsledky akademického výzkumu možných změn ve společenské struktuře a nového rozložení vlivu zatím nejsou k dispozici, zůstáváme tváří v tvář antiliberálním útokům a silám v defenzívě. Spoléháme více na komunikační nástroje než na výsledky výzkumu nebo odborné znalosti.

Nepříznivé sociální podmínky, dezinformace, strach, nejistota nebo komunikační tlak nových platform dále tlačí občany k tomu, aby se bouřili a bránili se odmítáním liberálně demokratického stavu.

Potřebujeme výzkumné uchopení nové sociální reality, nikoli "lepší" vnucování/komunikaci výhod liberálního uspořádání.

Historický příklad na podporu naší hypotézy: v 80. letech jsme potřebovali mnohem více výzkumu a dat, abychom pochopili (přímo a poměrně) komunistické (neliberální) společnosti jako podmínku pro jejich úspěšnou přeměnu v liberální podmínky/demokracii. Dnes musíme dosáhnout srovnatelného poznávacího chápání změn a dynamiky otevřených společností, abychom zvýšili jejich odolnost vůči kolapsu do neliberálních mocenských či geopolitických podmínek.

Závěr: jaký výzkum tedy potřebujeme?

Autoři si jsou vědomi skutečnosti, že tento dokument nepředstavuje plnohodnotný dokončený výzkum, ale návrh na jeden či vícero dalších dílčích výzkumů, neboť toto téma obsahuje několik dimenzí, z nichž každá představuje individuální výzkumné vlákno. Tyto dimenze (sociální struktura, změna systému, dopad sociálních médií, antiliberální hlasování, geopolitická rizika) jsme dosud kombinovali bez jasného stanovení priorit či kritického zamyšlení, neboť to bude až cílem vlastního výzkumu, včetně kritického zhodnocení dostupných zdrojů a vymezení klíčových pojmů, jako je “krize demokracie”, “systémová změna”, “antiliberální strany”. Také jsme zdůraznili nedostatek empirických údajů, a proto je mimo rozsah tohoto textu měřit relativní dopad vnitřních sociálních změn a vnějších geopolitických tlaků. Rovněž je nad rámec tohoto textu dostatečné zohlednění rozdílů ve využívání sociálních sítí, kterým je přisuzována značná moc v rozkladu demokratických hodnot, v různých demografických skupinách či regionech.

Doporučení:

- (i) Základní akademický výzkum, nejen sociologicky uchopené průzkumy veřejného mínění v politických preferencích,
- (ii) Náš výzkum musí vycházet z kombinace tradičních stratifikačních proměnných, pokusit se empiricky uchopit nové liberální modelování společenského postavení a proces jeho dosažení a v neposlední řadě zvýšit povědomí o dopadu sociálních sítí,
- (iii) Výzkum musí začít pilotním testováním národních vzorků kvůli jazykovému, kulturnímu a historickému ukotvení sociálních sítí.

Z hlediska koncepce je potřeba:

- 1. dostatečné množství národních pilotních výzkumů = sondy do reality
- 2. srovnání jejich výsledků s ohledem na navrhované hypotézy změn sociální struktury a politických dopadů sociálních sítí
- 3. pokud se hypotézy a předpoklady potvrdí, je třeba provést důkladný celoevropský výzkum.

Autoři jsou si vědomi skutečnosti, že financování takto ambiciózních projektů může být obtížně realizovatelné, a otázkou zůstává, zda je v takovém rozsahu i proveditelné. Některá krátkodobá a střednědobá opatření by však možná mohla některé přetrvávající problémy pomoci vyřešit. Tento text také vychází z implicitního předpokladu, že liberální demokracie je ideální formou vlády. Do budoucího výstupu bychom proto rádi přidali kritický odraz možnosti přirozeného vývoje politických systémů nebo práci s některými legitimními důvody nárůstu antiliberálních tendencí.

References:

Bilek, J. (2021). International Linkage and Electoral Manipulation in Competitive Authoritarian Regimes. *SOCIOLOGIA*, 53(1), 5-25.

Cartwright, B., Frank, R., Weir, G., & Padda, K. (2022). Detecting and responding to hostile disinformation activities on social media using machine learning and deep neural networks. *Neural Computing and Applications*, 34(18), 15141-15163.

Cirone, A., & Hobbs, W. (2023). Asymmetric flooding as a tool for foreign influence on social media. *Political Science Research and Methods*, 11(1), 160-171.

Eady, G., Paskhalis, T., Zilinsky, J., Bonneau, R., Nagler, J., & Tucker, J. A. (2023). Exposure to the Russian Internet Research Agency foreign influence campaign on Twitter in the 2016 US election and its relationship to attitudes and voting behavior. *Nature communications*, 14(1), 62.

Galston, W. A. (2018). The populist challenge to liberal democracy. *Journal of Democracy*, 29(2), 5-19.

Jerónimo, P., & Esparza, M. S. (2022). Disinformation at a local level: An emerging discussion. *Publications*, 10(2), 15.

Garretsen, H., Stoker, J. I., Soudis, D., Martin, R. L., & Rentfrow, P. J. (2018). Brexit and the relevance of regional personality traits: more psychological Openness could have swung the regional vote. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11(1), 165-175.

Ivančík, R. (2024): Disinformation as a security threat spread on the Internet. *Auspicia*, 2024. Pp. 26 – 36.

Juhász, K. (2024). European Union defensive democracy's responses to disinformation. *Journal of Contemporary European Studies*, 1-20.

Lemke, T., & Habegger, M. W. (2022). Foreign interference and social media networks: A relational approach to studying contemporary Russian disinformation. *Journal of Global Security Studies*, 7(2), ogac004.

Markowitz, S. (2023). Crowddoing and crowdfunding democracy: Innovative strategies for countering foreign disinformation in Central and Eastern Europe. *New Perspectives*.

Roots of Liberalism's Decline Still Ignored by Research?

Interdisciplinary Journal of Central & East European Politics and International Relations, 31(4), 294-313.

Norri-Sederholm, T., Norvanto, E., Huhtinen, A. M., & Talvitie-Lamberg, K. (2019). Social Media as the Pulse of National Security Threats: A Framework for Studying How Social Media Influences Young People's Safety and Security Situation Picture. In Proceedings of the 6th European Conference on Social Media. Academic Conferences and Publishing International.

Plattner, M. F. (2017). Liberal democracy's fading allure. *Journal of Democracy*, 28(4), 5-14.

Rentfrow, P. J., Jokela, M., & Lamb, M. E. (2015). Regional personality differences in Great Britain. *PloS one*, 10(3), e0122245.

Ross, A. R., Vaccari, C., & Chadwick, A. (2022). Russian meddling in US elections: How news of disinformation's impact can affect trust in electoral outcomes and satisfaction with democracy. *Mass Communication and Society*, 25(6), 786-811.

Sato, Y., & Wiebrecht, F. (2024). Disinformation and Regime Survival. *Political Research Quarterly*, 77(3), 1010-1025.

Stewart, B., Jackson, S., Ishiyama, J., Marshall, M. (2024): Explaining Russian state-sponsored disinformation campaigns: who is targeted and why? In *East European Politics* (vol. 40, pp. 431-446)

Tóth, F., Mihelj, S., Štětka, V., & Kondor, K. (2023). A media repertoires approach to selective exposure: News consumption and political polarization in Eastern Europe. *The International Journal of Press/Politics*, 28(4), 884-908.